R. Linturi Oyj LAUSUNTO 5.09.2022
Risto Linturi

Asia: HE 43/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tekijänoikeuslain ja sähköisen viestinnän palveluista annetun lain muuttamisesta

Aihe: Joitakin lähitulevaisuuden näkymiä erityisesti tekoälyyn ja asiakokonaisuuteen liittyen

Direktiivin esittely ja ehdotusten perustelu on laadittu hyvin. Sama koskee verkkolähetysdirektiiviä. Nykytilaan liittyy lukuisia ongelmia ja epäselvyyksiä, jotka on muutostarpeineen kuvattu hyvin. Ehdotukset ovat yleisesti tarpeellisia ja oikean suuntaisia.

Ongelmallisin kohta on 54 a § Opetustoiminta ansiotarkoituksessa

Mitä 14 §:n 2 ja 3 momentissa, 14 a §:n 1 momentissa ja 21 §:n 1 momentissa säädetään opetuksesta ja opetustoiminnasta, ei sovelleta opetukseen tai opetustoimintaan, jota harjoitetaan ansiotarkoituksessa.

Kiehtova kohta toisaalta on 23 a § Teoksen käyttö parodiassa

Julkistettua teosta saa hyvän tavan mukaisesti käyttää parodiassa, karikatyyrissä ja pastississa.

Monet lakiesityksen kohdat ovat haastavia, mutta ongelmat ja huolellisuuden tarve on osoitettu melko seikkaperäisesti kirjoitetussa ja laajassa valmistelutekstissä. En ryhdy toistamaan sitä, mikä mielestäni on jo kohtuullisen hyvin sanottu ja jää huolellisen toteutuksen varaan.

Käsittelen seuraavassa vain mainitsemaani kahta kysymystä ja aloitan jälkimmäisestä.

Pastissit ja tekoäly

Yllä olevan kuvan olen tehnyt DALL-E -nimisellä tekoälysovelluksella. Esitysmateriaalissa on runsaasti muita tekemiäni kuvia. Kuvat on luotu direktiivin sallimalla tavalla käyttäen julkaistuja kuvia tekoälyn opetusaineistona ja yhdistelemänä näitä teokseksi, joka selkeästi täyttää pastissin tunnusmerkit. Vastaavia tekniikoita on saatavilla tai tulossa tekstin, elokuvien, virtuaalisten näyttelijöiden ja musiikin sekä muotoilun alueille. Tällä ilmiöllä on erittäin suuri taloudellinen merkitys, koska se mahdollistaa ideoihin perustuvan luovan työn niille, joilla ei ole aiemmin tarvittua käsityötaitoa. Luovan työn tekeminen yksilöllisenä palveluna muuttuu edulliseksi ja yleiseksi. Osittain kyse on käytännön ilmaisuvapauden kasvusta, mutta myös talouden rakenteiden muuttumisesta.

Asian suuren merkityksen vuoksi on huomattava, että ehdotettu tekijänoikeuslaki jättää avoimeksi sen, minkälaisia oikeuksia tekoälyn avulla tuotettuun työhön syntyy. DALL-E:n käyttöehdoissa sanotaan, että käyttäjä saa syntyviin kuviin kaupallisen hyödyntämisoikeuden ja hänen on otettava kuvat nimiinsä ja vastattava niistä. Ohjelmistonkehittäjä haluaa kuitenkin pitää omistusoikeuden itsellään. Toisaalla on tuomioistuin todennut, ettei tekoälylle voi syntyä tekijänoikeuksia, joten joko tulisi ajatella kuvan olleen valmiina ohjelmistossa kuvapankin tavoin tai käyttäjän synnyttäneen sen ohjelmiston avulla. Puhun nyt vain kuvista, mutta sama on yleistettävissä koskemaan kaikkia taiteen muotoja. Kun käyttäjänä tuotin kuvan yhden lauseen avulla, onko se riittävä panos, jotta kuvaa voidaan pitää minun luovan työni tuloksena? Entä, jos joku toinen tuottaa saman kuvan samalla lauseella? Puhutaanko tilanteesta, jossa kaksi valokuvaajaa ottaa kuvan samasta kohteesta?

Yllä olevan kuvan tein digitaalipensselillä, eli osoitin tekoälylle paikat, joihin puut, vuoret korret ja kivet sijoittuvat, jonka jälkeen pyysin lisäämään rakennukset ja niitä katsovan linnun. Tässä teoskynnys olettaakseni ainakin ylittyy, mutta tekoäly tuottaa tästä helposti variaatioita.

Huomionarvoista, mutta nopeasti ohitettua lienee se, että musiikin parodiointi oli aiemmin kiellettyä ja pastissin raja huomattavan korkea, tyylin sai tunnistaa, mutta melodiaa ei. Muutos on kiinnostava erityisesti tekoälyn yhteydessä. Sen arviointi on jätetty tekemättä. Suomen kannalta merkitys lienee suuri erityisesti peliteollisuuden näkökulmasta.

Kiinnostavan harmaan alueen synnyttää maininta tieteellisestä tutkimuksesta, jonka tuloksena syntyy usein hermoverkko, joka esimerkiksi matkii puhetyylejä, tuottaa kuvia, tekstiä tai musiikkia. Tieteellisenä tuloksena syntyvää hermoverkkoa käytetään usein osana kaupallisia tuotteita. Hermoverkkojen roolia itsenäisenä objektina ei ole lakiesityksessä käsitelty. Onko sallittua käyttää aineistoja tutkimukseen osoitetuilla oikeuksilla ja käyttää tuloksia kaupallisesti?

Koulutusvienti ja ansiotarkoitus

Direktiivin selityksessä hallituksen esitys toteaa: *”Jäsenvaltiot voivat kuitenkin säätää, että tällaista rajoitusta ei sovelleta suhteessa esimerkiksi tiettyyn käyttötarkoitukseen tai tietyntyyppisiin teoksiin, kuten ensisijaisesti koulutusmarkkinoille tarkoitettuun materiaaliin tai nuotteihin**, siltä osin kuin markkinoilla on helposti saatavilla soveltuvia lisenssejä**, joilla annetaan lupa tämän artiklan 1 kohdassa tarkoitettuihin tekoihin ja jotka kattavat oppilaitosten tarpeet ja erityispiirteet.”*

Myöhemmin rajoitukset kuitenkin esitetään kategorisesti siten, että ne eivät koske ansiotarkoituksessa tapahtuvaa koulutusta. Tämä siitä huolimatta, että yllä olevat ehdot eivät täyty. Monilla erityisaloilla esimerkiksi täydennyskoulutuksessa ja koulutusviennissä havainnollistamiseen liittyvään aineistoon soveltuvia lisenssejä ei ole millään kohtuullisella vaivalla saatavilla.

Osittain ongelma johtuu siitä, että esimerkiksi USA:n ”fair use” käytäntö tekee tällaisen siellä tarpeettomaksi, kuten useissa muissakin maissa. Se, että Suomi reguloi ansiotarkoituksessa tapahtuvan opetuksen olennaisesti kilpailijamaita raskaammin, haittaa erityisesti täydennyskoulutusta ja koulutusvientiä. Erityisen suuri haitta on nopeasti uusiutuvalla teknologia-alueella, jossa havainnekuvien saanti on hankalaa ja lupien pyytäminen työlästä.

Ansiotarkoitus on käsitteellisesti ongelmallinen. Tuotetaanko opetusmateriaali oppilaitoksen palkkasuhteessa vai oppilaitokselle esimerkiksi freelance-suhteessa, ja onko oppilaitoksella suurempi oikeus koulutusvientiin kuin koulutusyrityksellä? Esitetty rajaus tuottaa merkittävän vaikeuden elinkeinotoiminnalle ja vaikuttaa olevan ristiriidassa direktiivin selityksen kanssa.

Selkeä ja osittain toimiva ratkaisu koulutusyritysten näkökulmasta on siirtyä maksimaalisesti pastissien käyttöön tekoälyn keinoin. Tämä johtaa käytännössä tekijöiden roolin vähenemiseen. Tekijöiden rooli säilyisi suurempana ja ongelmallisia tulkintoja siitä, milloin esimerkiksi alihankintana tapahtuva opetus tai koulutusvienti tapahtuu ansaintatarkoituksessa, olisi vähemmän, mikäli ansaintatarkoituksessa tapahtuvaa opetusta ei kategorisesti määrättäisi rajoituksen ulkopuolelle. Ongelma tulee laajenemaan Metaverse-ajan opetuksessa.

